

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

Проектна модель навчання: потенціал та можливості

Дідук Інна Анатоліївна¹

¹ кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
відділу психології політичної поведінки молоді;
Інститут соціальної та політичної психології,
Національної академії педагогічних наук України; Україна

Анотація. Проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід проектноорієнтованого навчання у педагогічній практиці. Визначено положення проектної моделі навчання. Досліджено потенціал освітніх впливів проектної моделі навчання у рамках компетентнісноспрямованої освіти, серед ключових компетенцій якої: суб'єктність; адаптивність; комунікація; співпраця. Встановлено, що проектна модель навчання є відповіддю на потребу трансформації освітніх підходів у напрямку демократизації освіти.

Ключові слова: проект, проектна модель навчання, компетентністний підхід, демократизація освіти.

Потенціал педагогічних та психологічних впливів проектноорієнтованого навчання є значимим та суттєвим. Проектування вважають одним із найперспективніших методів навчання та важливим засобом розвитку особистості, її компетентностей та здібностей. Водночас також спостерігається зростання інтересу здобувачів освіти та педагогів до використання проектування у навчанні. Науковцями розроблено численні педагогічні та методичні напрацювання із використання проектної технології. Тоді як питання психологічного супроводу проектної моделі навчання все ще залишаються відкритими. Відтак існує потреба в науковому осмисленні проектно-орієнтованої моделі навчання у дискурсі психології розвитку та психології особистості. Йдеться про пошук пропозицій нових рішень для розвитку у здобувачів освіти ключових компетентностей задля демократизації освіти. Тож дослідження спрямовано на вивчення шляхів демократизації освіти як розвитку компетентностей здобувачів освіти засобами проектної моделі навчання.

Варто зазначити, що у сучасних наукових джерелах зустрічаються різні терміни для позначення проектноорієнтованого навчання, а саме: «проектна

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

діяльність», «метод проектів», «проектна технологія», «проектне навчання», «педагогічне проектування», «управління проектами». У своїй роботі ми використовуємо термін «проектна модель навчання», щоб зосередити увагу на цілісному відображенні аспектів організації навчання через проекти, проаналізувавши його особливості та складові. Доцільність такого терміну також зумовлена пропозицією розглянути проектно-орієнтоване навчання як самостійний напрям у педагогіці, який представляє унікальну організацію навчання через досвід.

Проектна модель навчання у своєму вузькому значенні є однією з форм організації освітнього процесу, у широкому – способом трансформації свідомості здобувача освіти у парадигмі суб'єктності та демократизації. Вона є ефективною освітньою технологією, яка спрямовує здобувачів на усвідомлену діяльність і досягнення результату, створюючи при цьому умови для нового рівня взаємодії в освітньому процесі. Разом із тим вона виступає механізмом демократизації освіти, зосереджуючи увагу на встановленні «суб'єкт-суб'єктних» відносин під час навчання.

Ключовим у проектній моделі навчання є конструкт «проект». Саме він формує науковий контекст моделі. Саме слово «проект» у перекладі з латинської мови означає «кинутий уперед, задум, план». А. Цимбалару доходить висновку, що сутність поняття «проект» трактують у двох важливих аспектах: по-перше, як результат діяльності – отриманий продукт, по-друге, як інноваційна форма організації спільної діяльності, спрямованої на досягнення певного результату. Все це, на думку науковця, визначає категорію «проект» як «систему реалізації спланованих послідовних дій, спрямованих на досягнення певного передбаченого результату» [1]. У такий спосіб, проект – це самостійна робота здобувачів освіти проблемно-пошукового характеру з метою отримання певного суспільно значимого результату, яка водночас відповідає особистісним потребам. Здобувачі освіти під час досліджень, реагуючи на цікаві та складні завдання, отримують потрібні знання та компетенції. Мета проекту – не вивчити, а виконати завдання, отримати результат.

Проект є центральним поняттям і проектною моделі навчання, розглядається як якісна і кількісна міра навчання через досвід. Воно зосереджена на усвідомленні суб'єктності та самостійності, прагненні досягнути результат.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє говорити про високий ступінь розробленості проблеми проектною

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

моделі навчання. Освітні дослідження з цього напрямку відомі у контексті навчання з використанням проєктів. Відліком впровадження в освітній простір такого навчання стали ідеї американських педагогів Д.Дьюї та В.Кілпатрика, які створили концепцію прагматичного навчання у контексті ідей соціально-орієнтованої школи [2]. Поштовхом до такого наукового осмислення став успішний досвід роботи низки шкіл: Римської вищої школи мистецтв (16 ст.), Королівської академії архітектури в Парижі (17 ст.), Вашингтонського університету (19 ст.). Американський педагог С.Редді застосував метод проєктів у навчальному процесі коледжу Аботс-Гальмі (80-90 рр. 19 ст.), який був спрямованих на формування лідерських якостей студентів.

Досвід, на думку Д.Дьюї, є одним із центральних понять педагогіки. Це здобута у процесі безпосередніх переживань, вражень, спостережень, практичних дій здатність, досягнута за допомогою абстрактного мислення. Це здатність людини передбачати результати власної діяльності. Д.Дьюї вважав, що будь-яке завдання має містити проблему та вказівки щодо вибору шляхів її розв'язання [2].

У 1918 року У.Кілпатрик написав статтю «Метод проєктів», в якій визначив останній як складову проблемного методу навчання. Проєкт, на його думку - це «від душі виконуваний задум» (цит. за [3, 15]). У працях Ж.Піаже знаходимо аналогічний підхід до навчання через контекст ситуації. Отже, у фокусі уваги зазначеної теорії постає поняття дослідження «як інтегрованого пошуку, засобу і мети» [2].

Саме Д.Дьюї, на думку Л.А.Рогозіна, А.А.Негур, О.В.Залюбівської, вперше «поеднав» пізнання і діяльність у навчальному процесі через вирішення поставлених задач (проблем) [4]. На думку науковців, навчання через проєкти має інтеграційну основу, оскільки поєднує знання з різних предметів, а її завданнями є підготовка здобувачів освіти «до зіткнення з проблемами, зростаючими разом з їх індивідуальним досвідом» [4, 2]. Проведений науковцями порівняльний аналіз ідей традиційної освіти та педагогічних ідей Д.Дьюї, констатував низку переваг проєктної моделі навчання. А саме: акцент на набутті життєвого досвіду; спрямування на розвиток критичного, рефлексивного мислення; зосередженість на проблемності та інтерактивності навчання; застосування індивідуального підходу; чутливість до освітніх потреб особистості; активність, самостійність та суб'єктність особистості. Все це дозволяє констатувати, що проєктна модель навчання, доповнюючи традиційну, дозволяє говорити про

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

розвиток ключових компетентностей здобувача освіти. Вона відкриває можливості залучення особистості до демократичної культури, розвитку спільних цінностей.

Встановлено, що проектна модель навчання є необхідним доповненням традиційній системі освіти завдяки орієнтації на власний досвід, що є більш вагомим за змістом для формування особистості. В основі проектної моделі навчання лежить психологічна теорія конструктивізму, яка визначає, що знання та розуміння є роботою особистості, а не зовнішньою вимогою. При цьому навчання є процесом структурування інформації, вбудовування власного досвіду у соціальний.

У 20-х роках ХХ століття ідеї Д.Дьюї знайшли свій відгук серед зарубіжних та вітчизняних педагогів і психологів. Американські дослідники Д.Джонсон, Р.Джонсон та Е.Джонсон-Холубек зазначають, що знання за своєю природою соціальне, воно є результатом колективних зусиль, спрямованих на усвідомлення, вивчення і вирішення конкретних проблем [5].

На основі методу проектів виникали й нові напрямки в освіті, зокрема, продуктивне та кооперативне навчання. Модель проектноорієнтованого навчання також використовувалися Я.Коменським, Й.Песталоцці та М.Монтессорі.

У такий спосіб педагоги та психологи зверталися до проектноорієнтованого підходу та шукали точки синергії. Варто зазначити, що Д. Дьюї критично ставився до домінування методу проектів у навчальному процесі. Він вважав, що його недостатньо для повноцінної освіти [2]. Тобто, для реалізації проектної моделі навчання, важливі вдумливі її організація та впровадження.

В українській педагогіці метод проектів був відомий ще з початку ХХ століття. Аналіз вітчизняних освітніх практик свідчить, що елементи проектного навчання використовувалися й у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, тоді - Університеті Святого Володимира. Н.Сейко провела аналіз сторінок журналу «Університетські вісті», який показав, що крім традиційних форм навчання, використовувалися й робота студентів у просвітницьких та наукових товариств, участь у наукових конкурсах. Все це було елементами проектного навчання [6]. Тож проектна форма навчання має історичну тяглість використання й у вітчизняній освітянській практиці.

Засади використання методу проектів у навчанні було описано вперше Г.Г.Ващенком. Він трактував його як активний метод навчання, що має зв'язок із життям. Він, зазначав науковець, сприяє посиленню активності учня в процесі навчання [3]. В освітніх формах 20-х років ХХ століття таке

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

навчання частково почало втілюватися у застосуванні бригадно-лабораторної організації занять. Г.Г.Ващенко наголошував, що застосування цього методу є неможливим у країнах із тоталітарним режимом. Підтвердженням цього став невдалий експеримент застосування проектного методу в 1920-30-х рр. на практиці радянської школи. Відтак у 1931 році, метод проекту в Україні було засуджено й заборонено [3].

Лише в 1990-ті роки у вітчизняній освіті спостерігається зростаючий інтерес до використання у навчально-виховному процесі методу проектів, який був зорієнтований на самостійну діяльність із використанням дослідницьких і пошукових методів. Сьогодні у педагогічній та методичній літературі широко представлені варіанти використання проектно-діяльності у межах початкової, базової і профільної загальної середньої, вищої шкіл.

Отже, історичний дискурс освітніх практик свідчить, що серед педагогічних практик чільне місце займає проектна модель навчання. На початку 20-го століття використання проекту визначається дидактами як одна із особистісноорієнтованих технологій, в основі якої лежить визнання індивідуальності того, хто навчається.

Сучасні теоретичні та практичні аспекти проектно-діяльності також варто розглянути через контекст проектно-діяльності, оскільки він є найбільш представленим у вітчизняній науці. Так, в енциклопедії освіти, за редакцією В. Кременя, проектна діяльність визначається як «конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату у процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту» [7, 717]. Степанюк К. І. трактує феномен проектно-діяльності як складний вид діяльності, що дозволяє здійснювати проектування і конструювання процесу навчання та застосування проектно-технології засвоєння знань [8]. Структура проектноорієнтованої діяльності визначається такими компонентами як: мотив, мета, засоби, предмет і результат. Реалізація проектно-технології організації освіти є засадничою в освітній політиці України, а у державному стандарті проектування виділяється як складова змісту освіти.

Також увага зосереджувалася на сутності та закономірностей розвитку особистості в ході проектно-орієнтованого навчання. Н.Макарчук вивчала психологію проектно-діяльності. У її роботі представлено закономірності, психосоціальний зміст та технологію

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

формування здатностей магістра до проектної діяльності. О.Карбованець, Г.Коваль, Н.Куруц, М.Філоненко аналізують проектну діяльність у навчанні студентів як основу творчої самостійної роботи [9].

І. Єрмаков використовує поняття «проектний метод» і трактує його як «інструмент, який створює унікальні передумови для розвитку ключових компетенцій (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних тощо) і самостійності учня в досягненні нового, стимулюючи його природну допитливість і творчий потенціал» [10].

Н. Г. Довмантович наголошує на проектноорієнтованому навчанні як дієвому засобу формування самоосвітньої компетентності, які характеризують особистісноорієнтований підхід до освіти, де відводиться виняткова роль особистості здобувача [11].

Питання проектноорієнтованого навчання знаходять своє продовження також у межах соціальної, економічної та організаційної психології, проектного менеджменту.

Таким чином, результати аналізу дозволяють виділити основні положення проектної моделі навчання. По-перше, сутність проектноорієнтованого навчання була і є поштовхом для дискусій про зміст психолого-педагогічних парадигм освітньої системи вже впродовж двох сторіч. Це свідчить про широкі можливості та потенціал використання проектної моделі навчання. Вона потрібна для того, щоб здобувач міг самостійно вирішувати практичні задачі у професійній та життєвій сфері. При цьому увага фокусується на технології формування готовності та здатності особистості вирішувати нові задачі. Сам зміст освіти зміщується з проблеми засвоєння знань на формування компетентностей та здібностей. Формування останніх стає запорукою збереження індивідуальності та унікальності, розвитком можливостей, інтересів і потреб особистості.

По-друге, проектна форма навчання розуміється як активний процес здобуття знань. Проведений аналіз показує, що цінність проектної моделі навчання полягає у запиті на суб'єктність та практичність, що також відповідає компетентнісній складовій освітньої політики. Як правило, усі варіанти проектноорієнтованого навчання мають спільну ознаку – осмислення самостійно здобутої інформації через призму особистого ставлення до неї.

По-третє, проектна модель навчання широко представлена у контексті таких дидактичних інструментів як метод, діяльність, технологія. Це свідчить про широкий діапазон шляхів упорядкування освітнього простору проектуванням, що

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

гарантує успішну та ефективну організацію навчання та якісний результат.

По-четверте, проектна модель освіти обстоє важливість та ефективність педагогіки співробітництва.

По-п'яте, проектна модель навчання акцентує свою увагу на особистісно-орієнтованому підході, який формується нове ставлення особистості до можливостей власного розвитку та самовдосконалення. При цьому акценти зміщується до індивідуалізації, уміння практично застосовувати позитивну взаємодію і нести відповідальність. При цьому освіта усвідомлюється як власна потреба та важливий інструмент формування значимих для особистості компетенцій. Така ситуація породжує особливий тип мотивації навчання, коли навчання є умовою саморозвитку та самовдосконалення.

По-шосте, проектна модель навчання допомагає демократизувати освітній простір.

По-сьоме, потенціал проектної моделі навчання розкривається у розробці компетентісно спрямованої освіти. Серед ключових компетенцій:

- суб'єктність: здатність здобувати знання самостійно та прогнозувати результат; інноваторська сміливість; мислення за межами очевидного;

- адаптивність: здатність працювати над новими викликами; грамотно розпоряджатися ресурсом сили волі; розвиток креативності та критичного мислення;

- комунікація: комунікативні здібності, тобто, здатність працювати у різноманітних групах та виконуючи соціальні ролі;

- співпраця: здатність будувати успішні міжособистісні відносини, співпрацювати у команді, знайомство з різними точками зору на одну проблему.

Таким чином, компетентісна спрямованість проектної моделі навчання є відповіддю на потребу трансформації освітніх підходів у напрямку демократизації освіти.

References:

- [1] Цимбалару А. Педагогічне проектування. К. : Шкільний світ, 2009. 128 с.
- [2] Дьюї Д. Досвід і освіта / Д. Дьюї ; [пер. з англ. Марії Василечко]. Л. : Кальварія, 2003. 84 с.
- [3] Метод проектів в українській школі 1920–1930-х років / Педагогічний музей України. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2019. 192 с.
- [4] Рогозіна Л. А., Негур А.А., Залюбівська О.В. Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій. // Матеріали XVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22–24 березня 2017 р. 2017. С. 1–4. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all->

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

- hum/all-hum-
2017/paper/view/2273http://ir.lib.vntu.edu.ua//handle/123456789/177
19 (дата звернення: 18.06.2024).
- [5] D. W. Johnson, R. T. Johnson, K. A. Smith. Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity. Washington D. C.: School of Education and Human Development, George Washington University, 1991. P. 137-145.
- [6] Сейко Н. Позауніверситетські форми освіти та дослідницької діяльності початку ХХ століття в Україні (за матеріалами журналу «Університетські вісті». // Неформальна освіта: кращі практики і проекти : журнал / [гол. ред. Н.П. Павлик, відп. ред. К.А. Марчук]. Житомир : Вид-во Житомирського держ. унту імені І. Франка, 2019. Вип. 2. С. 5-12.
- [7] Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- [8] Степанюк К. І. Сутність поняття «проектна діяльність» та його становлення в системі освіти. Вісник Черкаського університету. Випуск № 3 (216) Серія «Педагогічні науки», 2012. С.116-119.
- [9] Карбованець О., Коваль Г., Куруц Н., Філоненко М. Проектна діяльність у навчанні студентів як основа творчої самостійної роботи. // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали І-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 19 - 20 листопада 2015 року. Ченстохова - Ужгород - Дрогобич : Посвіт, 2015. С.116-118.
- [10] Єрмаков І. Г. Компетентнісний потенціал проектної діяльності. *Проектна діяльність у школі* / упорядн. Голубенко. К. : Шкільний світ, 2006. С. 5-18.
- [11] Довматович Н.Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності / Н. Г. Довматович // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2017. Вип. 1. С. 92-95.